

Operačný program
**Efektívna
verejná správa**

Európska únia
Európsky sociálny fond

Občianske združenie Tobiáš, Solivarská 60, 080 05 Prešov

NÁVRH OPATRENÍ ZAMERANÝCH NA ZEFEKTÍVNE VEREJNEJ SPRÁVY

Dokument bol vytvorený v rámci projektu "Zefektívnenie verejných politík s dopadom na predprimárne vzdelávanie sociálne znevýhodnených skupín".

Kolektív autorov

Text neprešiel jazykovou ani grafickou úpravou.

**Tento projekt je podporený z Európskeho
sociálneho fondu.**

NÁVRH OPATRENÍ ZAMERANÝCH NA ZEFEKTÍVNIENIE VEREJNEJ SPRÁVY

1 NAVRHOVANÉ OPATRENIA/ODPORÚČANIA PRE OBLASŤ RIADENIA
MATERSKÝCH ŠKÔL V SÚČINNOSTI S OBLASŤOU METODICKEJ
A PERSONÁLNEJ PODPORY PRE PEDAGOGICKÝCH ZAMESTNANCOV

Operačný program
**Efektívna
verejná správa**

Európska únia
Európsky sociálny fond

Dokument bol vytvorený v rámci projektu:

“Zefektívnenie verejných politík s dopadom na predprimárne vzdelávanie
sociálne znevýhodnených skupín”.

Tento projekt je podporený z Európskeho sociálneho fondu.

www.reformuj.sk / www.oz-tobias.webnode.sk

1 NAVRHOVANÉ OPATRENIA/ODPORÚČANIA PRE OBLASŤ RIADENIA MATERSKÝCH ŠKÔL V SÚČINNOSTI S OBLASŤOU METODICKEJ A PERSONÁLNEJ PODPORY PRE PEDAGOGICKÝCH ZAMESTNANCOV

Vo výskume projektu sa ukázalo, že na všetkých úrovniach absentuje spolupráca medzi dvoma kľúčovými rezortmi – Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny a Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu. Spolupráca relevantných aktérov na lokálnej úrovni (napr. pomáhajúce profesie, samospráva, škola) je závislá od ochoty jednotlivcov zastupujúcich týchto aktérov, nie je systematicky podporovaná. Na regionálnej úrovni absentuje „stredná“ úroveň riadenia predprimárneho vzdelávania.

Regionálna úroveň riadenia predprimárneho vzdelávania:

Dôležitým zistením je, že na regionálnej úrovni (okresná, ale aj krajská) absentuje subjekt s kompetenciami k riadeniu predprimárneho vzdelávania (napr. riadenie vo vzťahu k dostupnosti MŠ alebo eliminácii segregácie, atď.), väčšina súvisiacich kompetencií je na obciach. Oslovené riaditeľky materských škôl jasne pomenovali absenciu metodickej a personálnej pomoci, okrem toho aj technicko – hospodárskej a organizačno – právnej.

2

Podpora spolupráce všetkých relevantných aktérov naprieč rezortmi:

Zvlášť vo vzťahu k najviac ohrozeným skupinám obyvateľov je spolupráca medzi poskytovateľmi odborných služieb naprieč rezortmi nevyhnutným predpokladom zabezpečenia ich dostupnosti, kvality a primeranosti.

Aj v prípade správneho nastavenia všetkých systémových opatrení, bude kvalita vzdelávania a tiež inklúzie v materských školách v rukách ich pedagogických a odborných zamestnancov. Preto je vzdelávanie a metodická podpora nevyhnutnou podmienkou požadovaných zmien. Riaditeľky oslovené

výskumom deklarovali potrebu zamestnanca ovládajúceho rómsky jazyk, tiež oceňovali možnosť bezplatného vzdelávania sa v rámci národných projektov.

V rámci systému kontinuálneho vzdelávania vytvárať pre pedagogických a odborných zamestnancov MŠ spoločné vzdelávacie programy, ale aj programy zamerané na elimináciu predsudkov, rómsku kultúru, jazyk, históriu, inkluzívnu pedagogiku a interkultúrnú komunikáciu:

Zložité javy reality nemožno úspešne sledovať z pozície jednotlivých izolovaných vedných odborov, preto sa čoraz viac presadzuje syntetizujúci prístup. Sledovanie javu z rôznych uhlov pohľadu zodpovedá jeho mnohorozmernosti. Tím okolo dieťaťa je nadrezortný model multidisciplinarity. Spoločné vzdelávanie detí s rozdielnym kultúrnym pozadím vedie k potrebe zapodievať sa otázkami kultúrnej diverzity a efektívnou komunikáciou ľudí pochádzajúcich z rôznych kultúr.

Vytvoriť pozíciu asistenta materskej školy:

3

S jazykovou bariérou niektorých rómskych detí súvisí schopnosť MŠ ponúknuť týmto deťom odborný personál so znalosťou rómskeho jazyka. Potreba asistenta ovládajúceho zvyky a jazyk komunity bola na prvom mieste v potrebách deklarovaných riaditeľkami MŠ v našom dotazníkovom prieskume. Hneď za ňou sa umiestnila potreba pomoci so spoluprácou s rómskymi rodičmi. Aj rodičia, ktorí takú skúsenosť majú, pedagogických asistentov pochádzajúcich z rómskej komunity oceňujú (poznajú detí, každodennú realitu, ovládajú rómsky jazyk). Ak deti bez znalosti slovenského jazyka prichádzajú do školy, v ktorej im nikto nerozumie a oni nerozumejú nikomu, potom sa prirodzene ich pocit ohrozenia a odlúčenia zvyšuje. Po vzore z Českej republiky navrhujeme, aby bola vytvorená pozícia asistenta materskej školy. Ten by musel pochádzať z komunity z ktorej prichádzajú deti do MŠ, poznanie jazyka detí by muselo byť neodpušiteľnou podmienkou výberu.

Obohatiť študijné programy predškolskej a elementárnej pedagogiky o témy týkajúce sa histórie a kultúry Rómov, rómskeho jazyka, inkluzívnej pedagogiky, interkultúrnej komunikácie s cieľom pripraviť ich na prácu s etnicky rôznorodými detskými kolektívami a scitlivovať pre prácu s rómskymi deťmi z chudobného a sociálne vylúčeného prostredia:

Systémová uzavretosť a nízka interkultúrna citlivosť školského vzdelávania sa prejavuje hlavne v tom, že problém zlyhávania rómskych detí zo sociálne znevýhodneného prostredia vidí škola v prvom rade v ich „neprispôsobivosti“ požiadavkám školy ako jeden z dominantných znakov ich etnickej príslušnosti. Niet pochýb, že etnická príslušnosť každého človeka je jedným z determinantov jeho osobnosti. Problémom detí zo znevýhodneného sociálneho prostredia v materskej (a aj v základnej škole) je ďalej to, že škola komunikuje im cudzím jazykových kódov, čo týmto deťom spôsobuje značné problémy porozumieť tomu, čo sa v škole učí a ako sa to učí, a zároveň im nedáva možnosť plnohodnotnej participácie na procese vyučovania. Tento problém v princípe nevyviera z toho, že hovoria inou rečou (v našom prípade rómsky), ale z toho, že ich jazykový kód, ktorý si osvojili v domácom prostredí, sociálne a kultúrne tak odlišnom od prostredia školy, im neumožňuje rozvíjať myšlienkové procesy forsírované školou. Preto, ak hovoríme o potrebe systémovej otvorenosti a zvyšovaní interkultúrnej citlivosti školského vzdelávania vo vzťahu k rómskym deťom zo sociálne znevýhodneného prostredia, myslíme tým v prvom rade poznať, rešpektovať a vychádzať v ich rozvoji v procese školskej výchovy a vzdelávania z ich primárneho habitusu a odlišného jazykového kódu.

Vo vyjadreniach z výskumu projektu úplne absentuje spolupráca s vysokými školami pedagogického zamerania. Je potrebné zamýšľať sa nad koordinovanou spoluprácou, ktorej výsledkom by mohla byť napr. aj dobrovoľnícka činnosť študentov. Je nepochybné, že úspech inkluzívneho vzdelávania je postavený aj na schopnosti systému poskytnúť jednotlivcovi čo najskoršiu a čo najkomplexnejšiu podporu. Samozrejým predpokladom je tiež rozvoj mechanizmov ranej a skorej starostlivosti a dôsledné uplatňovanie multidisciplinárneho prístupu. Ten je obzvlášť dôležitý tam, kde je nevyhnutné

prepájať podporné prvky z oblasti pedagogickej, psychologickej, sociálnej, medicínskej a ďalších.

NÁVRH OPATRENÍ ZAMERANÝCH NA ZEFEKTÍVNIENIE VEREJNEJ SPRÁVY

2 NÁVRH OPATRENÍ ZAMERANÝCH NA ZEFEKTÍVNIENIE VEREJNEJ SPRÁVY NA NÁRODNEJ ÚROVNI

Európska únia
Európsky sociálny fond

Dokument bol vytvorený v rámci projektu:

“Zefektívnenie verejných politík s dopadom na predprimárne vzdelávanie sociálne znevýhodnených skupín”.

Tento projekt je podporený z Európskeho sociálneho fondu.

www.reformuj.sk / www.oz-tobias.webnode.sk

2 NÁVRH OPATRENÍ ZAMERANÝCH NA ZEFEKTÍVNIENIE VEREJNEJ SPRÁVY NA NÁRODNEJ ÚROVNI

Zmeniť podmienky súvisiace s dotáciami na výchovu k stravovacím návykom, tak aby boli dostupné všetkým deťom, ktoré ich potrebujú: napr. sledovať celkový príjem rodiny, bez ohľadu na sociálny status rodičov (zamestnaní/nezamestnaní):

Štát dotuje stravu a školské pomôcky časti detí z chudobných rodín. Štátna podpora výchovy k stravovacím návykom prostredníctvom dotácie na stravu je užitočným nástrojom, no naše zistenia ukazujú, že je tu nezanedbateľný počet detí, ktoré pomerne prísne podmienky nároku na túto dotáciu nespĺňajú. Podpora je smerovaná k predškólakom a k deťom z rodín oficiálne evidovaných v databáze poberateľov dávok v hmotnej núdzi. Do tejto skupiny nepatria, napr. matky na materskej alebo rodičovskej dovolenke alebo rodiny, v ktorých je aspoň jeden člen zamestnaný, aj keď ich príjem často presahuje kritickú hranicu nároku na dotáciu len o veľmi malú sumu. Formálne podmienky podpory teda nie sú nastavené tak, aby poňali všetky deti, ktoré pomoc potrebujú.

Zistenia naznačujú, že deti z rodín, ktoré sú chudobné, ale nespĺňajú podmienky pre pridelenie štátnej podpory ostávajú na konci radu na materskú školu – školy bez štátnej podpory pre všetky deti si rodičia dovoliť nemôžu a do škôl so štátnou podporou sa dostanú iba v prípade, že už má zabezpečený stanovený podiel detí s nárokom na dotáciu (50%).

Väčšina respondentov považuje aktuálne nastavenie podmienok nároku na uvedenú dotáciu za nespravodlivé. Selektívna podpora výchovy k stravovacím návykom prináša v praxi neželané negatívne dôsledky – napr. v podobe etnizácie materských škôl, ktorá je následkom cieleného výberu detí spĺňajúcich podmienky nároku na dotáciu, ale aj iných (podrobnejšie vo výskumnej správe Analýza vstupného monitoringu...).

Dotácia na úhradu tzv. skrytých nákladov spojených s navštevovaním materskej školy pre deti z nízkopříjmových rodín (školské výlety, ošatenie, obuv, cestovanie):

Všetci respondenti sa zhodli, že najväčšou prekážkou pre deti z nízkopříjmových rodín je finančná nedostupnosť MŠ. Štátna podpora nezahŕňa tzv. skryté náklady spojené s navštevovaním materskej školy (školské výlety, ošatenie, obuv, cestovanie, „dobrovoľné“ príspevky atď.). Je preto na mieste obava, ako sa s touto situáciou od roku 2021 vysporiadajú nízkopříjmové rodiny s deťmi zahrnutými do skupiny povinnej účasti na predprimárnom vzdelávaní. Zároveň je dôležité povedať, že obce a ani materské školy nemajú žiadne nástroje, ktoré by mohli využiť na podporu takýchto rodín využiť.

Bezplatná výchova a vzdelávanie detí z nízkopříjmových rodín od tretieho roka veku dieťaťa:

Pre mnohé deti môže jeden rok predstavovať príliš krátke časové obdobie na zvládnutie všetkých krokov potrebných pre úspešný vstup do základnej školy (napr.: začleniť sa do kolektívu, osvojiť si sociálne návyky a nadobudnúť všetky zručnosti a vedomosti potrebné na vstup do základnej školy a pod.).

8

Navýšiť sumu alokovanú na predprimárne vzdelávanie z podielových daní, povinnosť pre samosprávy poskytnúť 100% z tejto sumy materským školám a zavedenie povinnosti konzultácie prerozdelenia tejto sumy do jednotlivých položiek s vedením MŠ:

Podľa aktuálne platnej legislatívy musia obce materským školám poskytnúť min. 88% zo sumy, ktorá im bola podľa stanovených koeficientov pridelená na predprimárne vzdelávanie. Existujú obce, ktoré sa tejto hranice „držia“ a obce, ktorá materským školám poskytnú celých 100% z pridelenej sumy, prípadne ju navýšia z vlastného rozpočtu. Obec pridelenú sumu zároveň rozpočtuje (určuje výšku financií na konkrétne položky), často bez konzultácie s MŠ.

Zriadiť Fond pre podporu predprimárneho vzdelávania detí z nízkopříjmových rodín:

V inšpirácii Českou republikou navrhujeme vytvoriť finančný fond, ktorý bude schopný flexibilne (časovo aj obsahovo) reagovať na lokálne potreby obcí a materských škôl a z ktorého budú môcť na základe jednoduchej žiadosti získať finančnú podporu. Podľa skúseností z ČR je takýto fond dobrým nástrojom na riešenie špecifických situácií (problémov) nedostupnosti predprimárneho vzdelávania pre deti z nízkopříjmových rodín.

Zabezpečiť finančné prostriedky na dobudovanie kapacít MŠ, ale aj na ich technické úpravy podľa dostupných analýz:

Podľa aktuálnej analýzy Inštitútu vzdelávacej politiky nebudú prostriedky alokované v aktuálnych výzvach dostačujúce. Tiež časť materských škôl potrebuje investíciu skôr do rekonštrukcie s aktuálnym počtom miest.

Dôsledne sledovať dostupnosť MŠ v okresoch a lokalitách SR a zabezpečiť manažment dostupnosti predprimárneho vzdelávania:

9

Zdôvodnenie: Rozhodovanie o investovaní do rozširovania kapacít MŠ zo strany samosprávy je do istej miery politickým rozhodnutím miestneho zastupiteľstva. Ak sú postoje obyvateľov obce k obyvateľom MRK skôr odmietavé a potreba zvýšenia počtu miest v MŠ je najmä vo vzťahu k deťom z rómskej komunity, potom je riziko, že samospráva bude prihliadať na názory majoritného obyvateľstva a nezabezpečí dostatočné priestorové kapacity v MŠ pre všetky deti.

Zadefinovať princípy inkluzívneho vzdelávania v štátnych dokumentoch a zabezpečiť ich zavádzanie v pedagogickej praxi:

Napriek akceptovaným záväzkom voči EÚ, formálne školské politiky poriadne nepoznajú termíny „inklúzia“ a „inkluzívne vzdelávanie“ a ani jeho obsah a význam. Aj napriek kurikulárnej reforme a proklamovanej snahe zo

strany štátu, sa Slovenská republika zaraďuje medzi krajiny, ktoré vyčleňujú zo vzdelávacieho prúdu vysoké percento detí. Komplexné poňatie inklúzie vo vzdelávaní kladie náročné požiadavky na samotných tvorcov vzdelávacej politiky ohľadom zmeny rámca, štandardov a noriem vzdelávacej sústavy. Hoci je úloha pedagogických zamestnancov v procese inkluzívneho vzdelávania kľúčová, zodpovednosť nemôže byť ponechaná len na nich. Dôležitú úlohu pri zmenách vzdelávacieho systému zohrávajú štátne inštitúcie. Takáto snaha nutne znamená zmenu postojov a spôsobu fungovania kľúčových inštitúcií a preto vzdelávaciu politiku stavia pred náročnú a dlhodobú výzvu. Zavedenie princípov inklúzie znamená, že formovanie vedomostnej spoločnosti sa začne brať vážne.

Pripraviť podmienky, ktoré umožnia samosprávam efektívne riešenie segregácie v predprimárnom vzdelávaní detí z MRK;

Dôsledne sledovať podmienky priestorovej inklúzie v súvislosti s budovaním nových kapacít materských škôl;

Prijať konkrétne opatrenia postupnej desegregácie detí z MRK v systéme vzdelávania:

Ide o komplikovanú a citlivú tému, ktorá môže byť pre predstaviteľov moci na lokálnej úrovni problematická, aj preto by presadzovanie inklúzie a stratégií desegregácie nemali ostať iba na ich pleciach, zároveň by im nemala byť „vnucovaná“ bez rešpektu k lokálnym podmienkam. Tiež k prekonávaniu niektorých prekážok brániacich spoločnému vzdelávaniu všetkých detí potrebujú samosprávy efektívne nástroje (napr. na riešenie ekonomických bariér majú samosprávy veľmi málo možností).

Zabezpečiť finančné prostriedky a všetky potrebné podmienky (vrátane legislatívneho ukotvenia) na to, aby materinský jazyk rómskych detí nebol prekážkou v ich vzdelávaní;

Systémovo zabezpečiť dostupnosť asistenta ovládajúceho rómsky jazyk;

Riešiť problém (ne)zhody materinského jazyka a vyučovacieho jazyka v MŠ u časti rómskych detí;

Zabezpečiť dostupnosť vzdelávania rómskeho jazyka pre pedagogických zamestnancov MŠ:

S jazykovou bariérou niektorých rómskych detí súvisí schopnosť MŠ ponúknuť týmto deťom odborný personál so znalosťou rómskeho jazyka. Potreba asistenta ovládajúceho zvyky a jazyk komunity bola na prvom mieste v potrebách deklarovaných riaditeľkami MŠ v našom dotazníkovom prieskume. Hneď za ňou sa umiestnila potreba pomoci so spoluprácou s rómskymi rodičmi. Aj rodičia, ktorí takú skúsenosť majú, pedagogických asistentov pochádzajúcich z rómskej komunity oceňujú (poznajú detí, každodennú realitu, ovládajú rómsky jazyk). Ak deti bez znalosti slovenského jazyka prichádzajú do školy, v ktorej im nikto nerozumie a oni nerozumejú nikomu, potom sa prirodzene ich pocit ohrozenia a odlúčenia zvyšuje. Po vzore z Českej republiky navrhujeme, aby bola vytvorená pozícia asistenta materskej školy. Ten by musel pochádzať z komunity z ktorej prichádzajú deti do MŠ, poznanie jazyka detí by muselo byť neodpušiteľnou podmienkou výberu.

Regionálna úroveň riadenia predprimárneho vzdelávania:

Dôležitým zistením je, že na regionálnej úrovni (okresná, ale aj krajská) absentuje subjekt s kompetenciami k riadeniu predprimárneho vzdelávania (napr. riadenie vo vzťahu k dostupnosti MŠ alebo eliminácii segregácie, atď.), väčšina súvisiacich kompetencií je na obciach. Oslovené riaditeľky materských škôl jasne pomenovali absenciu metodickéj a personálnej pomoci, okrem toho aj technicko – hospodárskej a organizačno – právnej.

Podpora spolupráce všetkých relevantných aktérov naprieč rezortami:

Zvlášť vo vzťahu k najviac ohrozeným skupinám obyvateľov je spolupráca medzi poskytovateľmi odborných služieb naprieč rezortmi nevyhnutným predpokladom zabezpečenia ich dostupnosti, kvality a primeranosti.

V rámci systému kontinuálneho vzdelávania vytvárať pre pedagogických a odborných zamestnancov MŠ spoločné vzdelávacie programy, ale aj programy zamerané na elimináciu predsudkov, rómsku kultúru, jazyk, históriu, inkluzívnu pedagogiku a interkultúrnú komunikáciu;

Obohatiť študijné programy predškolskej a elementárnej pedagogiky o témy týkajúce sa histórie a kultúry Rómov, rómskeho jazyka, inkluzívnej pedagogiky, interkultúrnej komunikácie s cieľom pripraviť ich na prácu s etnicky rôznorodými detskými kolektívami a scitlivovať pre prácu s rómskymi deťmi z chudobného a sociálne vylúčeného prostredia.

Zložité javy reality nemožno úspešne sledovať z pozície jednotlivých izolovaných vedných odborov, preto sa čoraz viac presadzuje syntetizujúci prístup. Sledovanie javu z rôznych uhlov pohľadu zodpovedá jeho mnohorozmernosti. Tím okolo dieťaťa je nadrezortný model multidisciplinarity. Spoločné vzdelávanie detí s rozdielnym kultúrnym pozadím vedie k potrebe zapodievať sa otázkami kultúrnej diverzity a efektívnou komunikáciou ľudí pochádzajúcich z rôznych kultúr.

12

Vytvoriť pozíciu asistenta materskej školy:

S jazykovou bariérou niektorých rómskych detí súvisí schopnosť MŠ ponúknuť týmto deťom odborný personál so znalosťou rómskeho jazyka. Potreba asistenta ovládajúceho zvyky a jazyk komunity bola na prvom mieste v potrebách deklarovaných riaditeľkami MŠ v našom dotazníkovom prieskume. Hneď za ňou sa umiestnila potreba pomoci so spoluprácou s rómskymi rodičmi. Aj rodičia, ktorí takú skúsenosť majú, pedagogických asistentov pochádzajúcich z rómskej komunity oceňujú (poznajú detí, každodennú realitu, ovládajú rómsky

jazyk). Ak deti bez znalosti slovenského jazyka prichádzajú do školy, v ktorej im nikto nerozumie a oni nerozumejú nikomu, potom sa prirodzene ich pocit ohrozenia a odlúčenia zvyšuje. Po vzore z Českej republiky navrhujeme, aby bola vytvorená pozícia asistenta materskej školy. Ten by musel pochádzať z komunity z ktorej prichádzajú deti do MŠ poznanie jazyka detí by muselo byť neodpušiteľnou podmienkou výberu.

Definovať a vytvoriť komplexný systém "vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve" (VSRD) v súlade s medzinárodnými štandardami;

Zladiť cieľové skupiny VSRD v rámci jednotlivých rezortov;

Akceptovať medzinárodnú definíciu VSRD a aplikovať ju do príslušnej slovenskej legislatívy;

Identifikovať v systéme tých poskytovateľov, ktorý spĺňajú základné kritériá poskytovateľov služieb VSRD;

Postupne budovať systém služieb pre všetky cieľové skupiny podľa medzinárodných štandardov:

Na základe analýz predložených v tejto správe musíme konštatovať, že momentálne štát v podstate nie je schopný zabezpečiť dostupnosť odborných služieb všetkým deťom vo veku od narodenia po moment nástupu na povinnú školskú dochádzku (a zvlášť vo veku od narodenia do troch rokov) a ich rodinám, ktoré by takéto služby potrebovali. Pri tomto konštatovaní sa neobmedzujeme len na materské školy a ich kapacity. Ide aj o ďalšie odborné služby, ktoré sú vnímané ako nenahraditeľné a dôležité pre optimálny vývin, zvlášť najviac ohrozených detí v populácii.

Najviac ohrozenými skupinami obyvateľstva môžeme v najširšom slova význame vnímať deti a ich rodiny s rizikom znevýhodnenia. Podľa Európskej komisie¹ patria do tejto skupiny deti a ich rodiny žijúce v chudobe; deti so znevýhodnením (najmä mentálnym, ale v širšom ponímaní zdravotným); deti

¹Proposal for key principles of a Quality Framework for Early Childhood Education and Care, 2014.

migranti, resp. žiadatelia o azyl; deti ohrozené zanedbávaním a zneužívaním; deti z prostredia, kde sa hovorí iným ako jazykom majority; a explicitne sú uvedené aj rómske deti. Z tohto pre nás vyplýva dôležitá skutočnosť, a síce, že deti s rizikovým vývinom, resp. deti s rizikom znevýhodnenia je skupina detí definovaná širšie, ako je tomu v našich národných a to koncepčných, ale aj záväzných normách a dokumentoch. Problém spočíva aj v tom, že cieľová skupina, teda potenciálni oprávnení prijímatelia služieb v systéme VSRD je definovaná odlišne v rezorte školstva a v rezorte sociálnych vecí. Na národnej úrovni odporúčame zjednotiť a definovať ohrozené skupiny obyvateľov s ohľadom na uvedené skutočnosti. Kategória „sociálne znevýhodnené / znevýhodňujúce prostredie“ sa v tejto súvislosti javí ako jedna z kľúčových.

Samotný pojem „vzdelávanie a starostlivosť v ranom detstve“ (VSRD) nemá ustálenú definíciu a v našom kontexte sa stretávame aj s viac menej synonymami (napr. raná starostlivosť, včasná starostlivosť, či včasná intervencia a pod.). Systém VSRD je však na medzinárodnej úrovni definovaný omnoho širšie a komplexnejšie, ako je tomu v kontexte slovenskej reality. Zahŕňa: „...všetky opatrenia zabezpečujúce vzdelávanie a starostlivosť o deti bez ohľadu na nastavenie, financovanie, otváracie hodiny alebo obsah programu.“ (OECD 2001, s. 7; OECD 2017, s. 171) a to od narodenia po začiatok povinnej školskej dochádzky. V súlade s definíciou vzdelávania v ranom detstve podľa medzinárodnej štandardnej klasifikácie vzdelávania² základnou charakteristikou pre programy na tejto úrovni je, že „sú zvyčajne navrhnuté s holistickým prístupom k podpore skorého kognitívneho, fyzického, sociálneho a emocionálneho vývoja detí“ (tamtiež).

Služby poskytované pod gesciou Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR, najmä odborné služby poskytované materskými školami a školskými zariadeniami výchovného poradenstva a prevencie spĺňajú túto základnú charakteristiku, problémom sa javí nízka miera využívania služieb týchto zariadení rodinami s deťmi do troch rokov a zvlášť rodinami s deťmi do troch rokov z najviac ohrozených skupín obyvateľov (zvlášť marginalizovaných rómskych komunít).

²International standard classification of education , ISCED 2011.

NÁVRH OPATRENÍ ZAMERANÝCH NA ZEFEKTÍVNIENIE VEREJNEJ SPRÁVY

3 NÁVRH OPATRENÍ ZAMERANÝCH NA ZEFEKTÍVNIENIE VEREJNEJ SPRÁVY NA LOKÁLNEJ ÚROVNI

Európska únia
Európsky sociálny fond

Dokument bol vytvorený v rámci projektu:

“Zefektívnenie verejných politík s dopadom na predprimárne vzdelávanie sociálne znevýhodnených skupín”.

Tento projekt je podporený z Európskeho sociálneho fondu.

www.reformuj.sk / www.oz-tobias.webnode.sk

3 NÁVRH OPATRENÍ ZAMERANÝCH NA ZEFEKTÍVNIENIE VEREJNEJ SPRÁVY NA LOKÁLNEJ ÚROVNI

Lokálna úroveň – samospráva

Vytvoriť finančnú rezervu/fond na podporu predprimárneho vzdelávania v obci – dotovať z neho školské výlety pre všetky deti v MŠ:

Z hľadiska rozpočtu obce nepôjde o vysoké sumy, no pridaná hodnota podpory pre všetky deti je nespochybniteľná, okrem iného má potenciál eliminovať znevýhodnenie detí z nízkopríjmových rodín v podobe neúčasti na školských výletoch a tiež znížiť napätie, ktorého pôvodom môže byť selektívna podpora detí.

Vypracovať (alebo využiť existujúce) vekové analýzy detí od 3 do 6 rokov a na ich základe hodnotiť kapacity MŠ a projektovať ich rozširovanie:

16

Podľa našich zistení sa v obciach veľmi nepracuje s vekovými analýzami detí, kapacity v materských školách sú hodnotené odhadom alebo na základe podaných prihlášok, čo môže byť zavádzajúce najmä v prípade obcí s veľkými marginalizovanými komunitami.

Pripraviť sa na legislatívnu zmenu tak, aby MŠ bola dostupná pre všetky deti v obci od 3 rokov veku. Brať na zreteľ deti v marginalizovaných rómskych komunitách:

Dobrou správou je, že nová legislatíva pôsobí na časť samospráv mobilizačne a téma dostupnosti predprimárneho vzdelávania sa dostáva do diskusií zastupiteľstiev aj tam, kde bola doteraz vnímaná len ako okrajová (neplatí to pre všetky nami navštívené obce, v niektorých sa k problému s kapacitami materských škôl stavajú naďalej skôr pasívne). V nami zrealizovaných rozhovoroch sa zástupcovia obcí a miest orientovali najmä na

deti vo veku 5 rokov a deklarovali, že v nadchádzajúcom období sa budú zaoberať najmä zvyšovaním počtu miest v MŠ vo vzťahu k týmto deťom. Osobitnou skupinou sú deti vo väčších marginalizovaných rómskych komunitách – navštívili sme aj také obce, v ktorých nie je v MŠ ani jedno dieťa z MRK, často s argumentáciou založenou na nedostatku miest v školách. Situácia je komplikovanejšia, materská škola je pre tieto deti nedostupná z viacerých dôvodov, ktorým sa venujeme v ostatných častiach dokumentu, no bez primeranej kapacity predprimárneho vzdelávania nebudú účinné žiadne iné opatrenia zamerané na preklenovanie prekážok chudobných rómskych detí na ceste k dobrému vzdelaniu.

Lokálna úroveň - materské školy

Pracovať s vekovými analýzami detí v obci. Chápať úlohy MŠ aj vo vzťahu k aktivizácii samosprávy a rodičov, ktorí prihlášku do MŠ nepodali:

Materské školy chápu svoje úlohy len vo vzťahu k deťom, ktoré sú v ich starostlivosti a kapacity hodnotia v kontexte podaných prihlášok (čo v mnohých lokalitách nekopíruje reálne potreby). Vzhľadom k našim zisteniam by bolo vhodné, ak by MŠ pôsobili aktivizačne jednak smerom k rodičom detí v príslušnom veku, ktorí si žiadosť do MŠ nepodali (a na to potrebujú poznať vekové analýzy detskej populácie v obci) a tiež smerom k samospráve (rozširovanie kapacít).

Prijať a realizovať opatrenia smerujúce k eliminácii segregácie vo vzdelávaní vždy v kontexte lokálnych podmienok;

V súvislosti s budovaním nových kapacít MŠ dbať na spoločné vzdelávanie všetkých detí;

Vypracovať a realizovať lokálne stratégie postupnej desegregácie v školách (MŠ, ZŠ):

Výsledky nášho výskumu ukazujú že spoločné vzdelávanie všetkých detí nie je v mnohých lokalitách ani diskutované. Podmienky v obciach a mestách sú rôznorodé, preto nemožno prijať jedno riešenie platné pre všetky, rovnako nie je možné zjednotiť očakávaný výsledok (napr. v obciach s prevahou rómskeho obyvateľstva ťažko očakávať etnicky zmiešané školy).

Lokálna úroveň – pomáhajúce profesie

Silnejšie sa angažovať aj v oblasti predprimárneho vzdelávania a jeho dostupnosti pre deti z nízkopríjmových rodín a rómske deti z marginalizovaných komunit. Stanoviť si konkrétne ciele v medziach kompetencií vlastnej profesie a pracovnej pozície;

Scitlivovať rodičov k spoločnému vzdelávaniu všetkých detí: napr. vytváraním priestoru na spoznávanie sa rodičov mimo MŠ;

Poskytovať rodičom z MRK informácie o možnostiach súvisiacich s predprimárnym vzdelávaním (možnosti podpory, atď.) a v prípade potreby im asistovať pri administratívnych úkonoch spojených s prihlasovaním dieťaťa do MŠ;

Byť oporou rodičom, najmä v obdobiach, keď deti poľavujú v dochádzke, pomáhať im s riešením prevádzkových problémov:

Sociálni pracovníci a zamestnanci MŠ majú skúsenosť, že dlhodobá podpora rodičov je účinná v udržaní dobrej dochádzky detí (motivácia, podpora

pri riešení problémov), ale vyžaduje si personálne kapacity, ktoré materské školy nemajú. V niekoľkých obciach prevzali túto úlohu na svoje plecia terénni sociálni pracovníci, no ide skôr o ojedinelé príklady.

Lokálna úroveň - materské školy

Dbáť na spoločné vzdelávanie všetkých detí, ktoré navštevujú MŠ (nerozdeľovať deti do tried podľa ich etnicity);

Pracovať na scitlivovaní rodičov z majority k prijatiu spoločného vzdelávania s rómskymi deťmi;

Prehodnotiť kritéria výberu detí do MŠ v prípade, že vylučujú časť detí z možnosti predprimárneho vzdelávania (napr. kritérium "zamestnanosti" rodiča);

Aktívne oslovovať rodičov detí vo veku od 3-5 rokov z MRK, ktorí nemajú skúsenosť s prihlasovaním dieťaťa do MŠ;

Prispôbiť sa potrebám detí z MRK – napr. prítomnosťou zamestnanca ovládajúceho materinský jazyk týchto detí:

Ako sme už uviedli, ide o citlivú a komplikovanú tému, do ktorej je potrebné vtiahnuť všetkých aktérov (vrátane rodičov z majority). Niekoľko sociálnych pracovníkov nám referovalo o dobrých skúsenostiach z obcí, v ktorých pracujú – keď spájanie detí do etnicky zmiešaných tried presadilo vedenie MŠ v spolupráci s vedením obce a táto stratégia bola akceptovaná všetkými rodičmi. Išlo však skôr o výnimočné skúsenosti, väčšie zastúpenie v našich fokusových skupinách mali pracovníci, ktorí prístup MŠ k vzdelávaniu detí z MRK hodnotili kriticky, napr. ako nespravodlivý (rómske deti sú do zmiešaných tried prísne vyberané alebo úplne odmietané), segregačný.

Lokálna úroveň – samosprávy a materské školy

Zabezpečiť prítomnosť asistenta materskej školy ovládajúceho rómsky jazyk vo všetkých MŠ, ktoré navštevujú rómske deti s materinským jazykom rómskym:

S jazykovou bariérou niektorých rómskych detí súvisí schopnosť MŠ ponúknuť týmto deťom odborný personál so znalosťou rómskeho jazyka. Potreba asistenta ovládajúceho zvyky a jazyk komunity bola na prvom mieste v potrebách deklarovaných riaditeľkami MŠ v našom dotazníkovom prieskume. Hneď za ňou sa umiestnila potreba pomoci so spoluprácou s rómskymi rodičmi. Aj rodičia, ktorí takú skúsenosť majú, pedagogických asistentov pochádzajúcich z rómskej komunity oceňujú (poznajú detí, každodennú realitu, ovládajú rómsky jazyk). Ak deti bez znalosti slovenského jazyka prichádzajú do školy, v ktorej im nikto nerozumie a oni nerozumejú nikomu, potom sa prirodzene ich pocit ohrozenia a odlúčenia zvyšuje. Po vzore z Českej republiky navrhujeme, aby bola vytvorená pozícia asistenta materskej školy. Ten by musel pochádzať z komunity z ktorej prichádzajú deti do MŠ poznanie jazyka detí by muselo byť neodpustiteľnou podmienkou výberu.

NÁVRH OPATRENÍ ZAMERANÝCH NA ZEFEKTÍVNIENIE VEREJNEJ SPRÁVY

4 NÁVRH OPATRENÍ ZAMERANÝCH NA ZEFEKTÍVNIENIE VEREJNEJ SPRÁVY V OBLASTI RANEJ STAROSTLIVOSTI O DETI Z CHUDOBNÝCH LOKALÍT

Operačný program
**Efektívna
verejná správa**

Európska únia
Európsky sociálny fond

Dokument bol vytvorený v rámci projektu:

“Zefektívnenie verejných politík s dopadom na predprimárne vzdelávanie
sociálne znevýhodnených skupín”.

Tento projekt je podporený z Európskeho sociálneho fondu.

www.reformuj.sk / www.oz-tobias.webnode.sk

4 NÁVRH OPATRENÍ ZAMERANÝCH NA ZEFEKTÍVNIENIE VEREJNEJ SPRÁVY V OBLASTI RANEJ STAROSTLIVOSTI O DETI Z CHUDOBNÝCH LOKALÍT

Definovanie a vytvorenie komplexného systému "vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve" v súlade s medzinárodnými štandardami;

Zaviesť efektívnu medzirezortnú spoluprácu v oblasti starostlivosti o deti od 0 rokov do vstupu do základnej školy;

Akceptovať medzinárodnú definíciu VSRD a aplikovať ju do príslušnej slovenskej legislatívy;

Vytvoriť systém služieb starostlivosti v ranom detstve s cieľom rozšíriť cieľové skupiny existujúcich sociálnych služieb:

Zdôvodnenie: Samotný pojem „vzdelávanie a starostlivosť v ranom detstve“ (VSRD) nemá ustálenú definíciu a v našom kontexte sa stretávame aj s viac menej synonymami (napr. raná starostlivosť, včasná starostlivosť, či včasná intervencia a pod.). Systém VSRD je však na medzinárodnej úrovni definovaný omnoho širšie a komplexnejšie, ako je tomu v kontexte slovenskej reality. Zahŕňa „všetky opatrenia zabezpečujúce vzdelávanie a starostlivosť o deti bez ohľadu na nastavenie, financovanie, otváracie hodiny alebo obsah programu“ a to od narodenia po začiatok povinnej školskej dochádzky.

Na národnej úrovni preto odporúčame úpravy dotknutých záväzných noriem a dokumentov v tomto kontexte. Tento návrh predpokladá úzku medzirezortnú spoluprácu. Navrhujeme, aby špecifické služby v rezortoch školstva, sociálnych vecí a zdravotníctva orientované na deti od narodenia až po nástup na povinnú školskú dochádzku boli vnímané ako súčasť tohto systému. Mali by byť vytvorené štandardy kvality práce v poskytovaných službách, register všetkých poskytovateľov služieb v systéme VSRD;

Na regionálnej a lokálnej úrovni odporúčame vytvárať príležitosti na pravidelné stretnutia zástupcov dotknutých subjektov a iniciovať vytvorenie miesta koordinátora služieb v systéme VSRD na úrovni kraja, okresu, prípadne väčších miest. Zástupcovia týchto subjektov by mali byť prizývaní a účastní tvorby a plánovania rozvoja služieb v systéme VSRD (plány hospodárskeho a sociálneho rozvoja, komunitné plány rozvoja sociálnych služieb...):

V súlade s definíciou vzdelávania v ranom detstve podľa medzinárodnej štandardnej klasifikácie vzdelávania³ základnou charakteristikou pre programy na tejto úrovni je, že „sú zvyčajne navrhnuté s holistickým prístupom k podpore skorého kognitívneho, fyzického, sociálneho a emocionálneho vývoja detí“. Organizujú sa zvyčajne mimo rodinného kontextu, dôležitým atribútom je úmyselný vzdelávací prvok. Cieľom týchto programov je primárne rozvíjať sociálno-emocionálne zručnosti potrebné na účasť v škole a spoločnosti. Myslíme si, že služby v súčasnosti poskytované pod gesciou Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR, najmä odborné služby poskytované materskými školami a školskými zariadeniami výchovného poradenstva a prevencie spĺňajú túto základnú charakteristiku. Problémom sa javí nízka miera využívania služieb týchto zariadení rodinami s deťmi do troch rokov a zvlášť rodinami s deťmi do troch rokov z najviac ohrozených skupín obyvateľov (zvlášť marginalizovaných rómskych komunít).

Diskutabilným je miera uplatňovania „holistického prístupu“ a prítomnosť „úmyselného vzdelávacieho prvku“ v rámci služieb v systéme VSRD, ktoré sú v gescii Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Zamestnanci v Komunitných centrách, prípadne v rámci terénnej sociálnej práce sú prevažne absolventi odboru sociálna práca. S ohľadom na požiadavku multidisciplinarity je dôležité aj v týchto službách podporovať prítomnosť ďalších profesií a odborníkov (najmä tzv. pedagogických – učitelia, vychovávatelia, ako aj tzv. odborných – špeciálni a liečební pedagógovia a iní).

³International standard classification of education , ISCED 2011.

Na národnej úrovni odporúčame systémovo budovať kapacity poskytovateľov spomenutých služieb, zvlášť v:

- materských školách,
- školských zariadeniach výchovného poradenstva a prevencie,
- komunitných centrách a terénnej sociálnej práci,
- centrách včasnej intervencie.

Nevyhnutným sa javí zmeniť prístup k definovaniu „oprávnených“ profesií v spomenutých subjektoch. Odporúčame rozšíriť zoznam týchto profesií v súlade s konceptom multidisciplinarity naprieč oboma najviac dotknutými rezortmi. Zároveň je dôležité, aby dotknutí profesionáli mali prístup k jednotnému informačnému systému, najmä v situáciách tzv. krízovej intervencie;

Na regionálnej a lokálnej úrovni je zatiaľ kľúčovým vzájomná kooperácia a koordinácia poskytovaných služieb, najmä medzi spomenutými poskytovateľmi. Javí sa ako nevyhnutné v súčasnej situácii definovať pracovné činnosti koordinátora systému služieb VSRD na krajskej a okresnej úrovni. Na úrovni samosprávnych krajov a okresov by mal byť človek, prípadne tím ľudí, ktorí budú mať v popise práce aj koordináciu aktivít súvisiacich so zabezpečovaním dostupnosti služieb v systéme VSRD čo najväčšiemu počtu oprávnených prijímateľov.

Koho považujeme za potenciálnych oprávnených prijímateľov služieb v systéme VSRD?

Na základe analýz realizovaných v rámci projektu musíme konštatovať, že momentálne štát v podstate nie je schopný zabezpečiť dostupnosť odborných služieb všetkým deťom vo veku od narodenia po moment nástupu na povinnú školskú dochádzku (a zvlášť vo veku od narodenia do troch rokov), a ich rodinám, ktoré by takéto služby potrebovali. Pri tomto konštatovaní sa neobmedzujeme len na materské školy a ich kapacity. Ide aj o ďalšie odborné

služby, ktoré sú vnímané ako nenahraditeľné a dôležité pre optimálny vývin, zvlášť najviac ohrozených detí v populácii.

Najviac ohrozenými skupinami obyvateľstva môžeme v najširšom slova význame vnímať deti a ich rodiny s rizikom znevýhodnenia. Podľa Európskej komisie⁴ patria do tejto skupiny deti a ich rodiny žijúce v chudobe; deti so znevýhodnením (najmä mentálnym, ale v širšom ponímaní zdravotným); deti migranti, resp. žiadatelia o azyl; deti ohrozené zanedbávaním a zneužívaním; deti z prostredia, kde sa hovorí iným ako jazykom majority; a explicitne sú uvedené aj rómske deti.

Z tohto pre nás vyplýva dôležitá skutočnosť, a síce, že dieťa s rizikovým vývinom, resp. dieťa s rizikom znevýhodnenia je skupina detí definovaná širšie, ako je tomu v našich národných a to koncepčných, ale aj záväzných normách a dokumentoch. Problém spočíva aj v tom, že cieľová skupina, teda potenciálny oprávnený prijímateľ služieb v systéme VSRD je definovaná odlišne naprieč rezortnými materiálmi.

Na národnej úrovni odporúčame zjednotiť a definovať ohrozené skupiny obyvateľov s ohľadom na uvedené skutočnosti. Kategória „sociálne znevýhodnené / znevýhodňujúce prostredie“ sa v tejto súvislosti javí ako jedna z kľúčových.

⁴Proposal for key principles of a Quality Framework for Early Childhood Education and Care, 2014.

NÁVRH OPATRENÍ ZAMERANÝCH NA ZEFEKTÍVNIENIE VEREJNEJ SPRÁVY

5 CHARAKTERISTIKA NIEKTORÝCH OBLASTÍ POTREBNÝCH K ICH
RIEŠENIU VO VZŤAHU K PRÍSTUPNOSTI PREDPRIMÁRNEHO
VZDELÁVANIA DETÍ ZO SOCIÁLNE ZNEVÝHODNENÉHO PROSTREDIA
(VÝCHODISKÁ KU KONKRETIZÁCII OPATRENÍ ZAMERANÝCH NA
ZEFEKTÍVNIENIE VEREJNÝCH POLITÍK)

Operačný program
**Efektívna
verejná správa**

Európska únia
Európsky sociálny fond

Dokument bol vytvorený v rámci projektu:

“Zefektívnenie verejných politík s dopadom na predprimárne vzdelávanie
sociálne znevýhodnených skupín”.

Tento projekt je podporený z Európskeho sociálneho fondu.

www.reformuj.sk / www.oz-tobias.webnode.sk

5 CHARAKTERISTIKA NIEKTORÝCH OBLASTÍ POTREBNÝCH K ICH RIEŠENIU VO VZŤAHU K PRÍSTUPNOSTI PREDPRIMÁRNEHO VZDELÁVANIA DETÍ ZO SOCIÁLNE ZNEVÝHODNENÉHO PROSTREDIA (VÝCHODISKÁ KU KONKRETIZÁCII OPATRENÍ ZAMERANÝCH NA ZEFEKTÍVNENIE VEREJNÝCH POLITÍK)

Na základe výstupov výskumných aktivít projektu a informačných stretnutí predkladáme vypracovanie predbežných návrhov vzhľadom k zefektívneniu verejnej správy s ohľadom na ciele projektu. Výstupy projektu budú určené všetkým menovaným cieľovým skupinám v oblasti poskytovania a prijímania služieb verejnej správy s ohľadom na prístupnosť predprimárneho vzdelávania pre deti zo SZP a deti zo SZP MRK.

Vychádzajúc zo zistení všetkých etáp terénneho skúmania možno medzi prekážky v prístupe k predprimárnemu vzdelávaniu detí z marginalizovaných rómskych komunít zaradiť nasledovné:

- Finančná nedostupnosť, chudoba, materiálna deprivácia a vylúčenie z dostupnosti služieb.
- Kapacity materských škôl.
- Administratívne prekážky.
- Vzdialenosť, segregácia v bývaní.
- Rozdeľovanie detí.
- Predsudky a (ne)ochota prijať rómske deti z chudobných rodín do MŠ.
- Bariéry na strane rodiny.
- Jazyková bariéra, personálno-metodické kapacity (odbornosť) zamestnancov MŠ.

Finančná nedostupnosť – riešiť problém skrytých nákladov:

Finančná nedostupnosť ako najsilnejší alebo jeden z najsilnejších vplyvov – na tom sa zhodujú všetci oslovení aktéri. Dotazníkový prieskum ukázal, že materská škola je najmenej dostupná pre chudobné rómske deti. MŠ využívajú rôzne stratégie na to, aby získali predovšetkým deti z rodín, u ktorých sa

nepredpokladajú vážnejšie starosti s hradením poplatkov a celkovým financovaním pobytu dieťaťa (napr. uprednostňujú deti zamestnaných rodičov). Faktor ekonomického zázemia rodiny je kľúčový aj pri výbere rómskych detí do etnicky zmiešaných MŠ.

U rodičov najviac zaznievali sťažnosti na finančnú náročnosť predprimárneho vzdelávania. Aj relatívne nízke poplatky, napr. ak sú rodičia v hmotnej núdzi, môžu byť pre rodiny v extrémnej chudobe alebo viacdtné rodiny neprekonateľnou prekážkou. Viacerí rodičia nám povedali, že dieťa z materskej školy „odhlásili“, pretože ju nezvládali platiť.

Stravovanie - systémové nastavenie podpory:

Štát dotuje stravu a školské pomôcky časti detí z chudobných rodín. Štátna podpora výchovy k stravovacím návykom prostredníctvom dotácie na stravu je užitočným nástrojom, no naše zistenia ukazujú, že je tu nezanedbateľný počet detí, ktoré pomerne prísne podmienky nároku na túto dotáciu nespĺňajú. Podpora je smerovaná k predškólakom a k deťom z rodín oficiálne evidovaných v databáze poberateľov dávok v hmotnej núdzi. Do tejto skupiny nepatria napr. matky na materskej alebo rodičovskej dovolenke alebo rodiny, v ktorých je aspoň jeden člen zamestnaný, aj keď ich príjem často presahuje kritickú hranicu nároku na dotáciu len o veľmi malú sumu. Formálne podmienky podpory teda nie sú nastavené tak, aby poňali všetky deti, ktoré pomoc potrebujú.

Zistenia naznačujú, že deti z rodín, ktoré sú chudobné, ale nespĺňajú podmienky pre pridelenie štátnej podpory ostávajú na konci radu na materskú školu – školy bez štátnej podpory pre všetky deti si rodičia dovoliť nemôžu a do škôl so štátnou podporou sa dostanú iba v prípade, že už má zabezpečený stanovený podiel detí s nárokom na dotáciu.

Kapacity materských škôl:

Starosti s kapacitou majú v takmer všetkých v projekte navštívených lokalitách, s výnimkou dvoch obcí, ktoré hlásia dostatočný počet miest aj

v prípade povinného predškolského vzdelávania (predpoklad nárastu počtu žiadostí), no v jednej z týchto obcí miestny úrad nemá presnejší prehľad o počte detí v MRK v príslušnom veku. Vo viacerých obciach aktuálna kapacita MŠ postačuje pre predškolákov, ktorých školy pri prijímaní uprednostňujú, v dvoch obciach majú materské školy málo miest aj pre predškolákov. Aj obce, ktoré hlásia dostatok miest pre predškolákov, majú v MRK deti v príslušnom veku mimo materskej školy, ak sú v obci dve materské školy, tak kapacitný problém má škola určená pre deti z marginalizovanej komunity.

Terénni sociálni pracovníci považujú nedostatočnú kapacitu MŠ za jednu z kľúčových prekážok v prístupe rómskych detí k predprimárnemu vzdelávaniu (takmer ani v jednej z 25tich v rámci projektu riešených obcí nie je podľa nich dostatok miest, ak by o MŠ prejavili záujem rodičia detí z MRK).

Názory zástupcov samospráv na nízku mieru účasti detí z MRK na predprimárnom vzdelávaní sú rôznorodé, niekde sa témou príliš (alebo vôbec) nezaoberajú a nemajú ani dobrý prehľad o počte detí v MRK vo vekových kategóriách 3-5 rokov, niekde ju vnímajú ako problém. Rozsah výskumnej vzorky z rozhovorov nám nedovoľuje zovšeobecňovať, no za dôležité zistenie považujeme, že kapacity MŠ časť respondentov hodnotila bez ohľadu na deti z MRK a k téme pristúpila až po povzbudení anketárom. Respondenti vzdelávanie detí z MRK vidia ako samostatnú/oddelenú tému, veľmi nepočítajú s ich príchodom do spoločných škôl, uvažujú skôr o budovaní/rozširovaní „rómskych“ MŠ. To môže byť náznakom ich uvažovania o MRK, ktoré nie sú vnímané ako súčasť obecných celkov.

Návrh úpravy zákona - Povinnosť absolvovať predprimárne vzdelávanie v materskej škole jeden rok pred začatím povinnej školskej výchovy, t. j. od piateho roku veku dieťaťa:

Návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony (ďalej len „návrh zákona“).

Cieľom návrhu zákona je začleniť deti zo sociálne znevýhodneného prostredia do vzdelávacieho systému od dovŕšenia tretieho roku veku dieťaťa. V priebehu roka môže mať dieťa problém začleniť sa do kolektívu, osvojiť si sociálne návyky a nadobudnúť všetky zručnosti a vedomosti potrebné na vstup do základnej školy. Pre mnohé deti môže jeden rok predstavovať príliš krátke časové obdobie na zvládnutie týchto krokov.

Kedže väčšina kritérií zohľadňuje finančnú situáciu, ktorá je v daných rodinách zlá, *navrhujeme, aby výchova a vzdelávanie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia od tretieho roka veku dieťaťa bola bezplatná*. Z toho dôvodu sa rozširujú princípy výchovy a vzdelávania o princíp bezplatnosti vzdelania v materských školách aj pre tieto deti.

Z dôvodu, že čas a spôsob plnenia riadnej dochádzky dieťaťa je odlišný v závislosti od druhu materskej školy, navrhujeme, aby sa každej materskej škole ponechala právomoc, aby si vo svojom internom predpise (napr. školskom poriadku materskej školy) upravila kritéria s ohľadom na miestne zvyklosti, prípadne aj dohody so zákonnými zástupcami detí.

30

Riešiť prax oddeľovania a vylučovania rómskych detí z predprimárneho vzdelávania:

Na základe výskumu projektu sa nedá presne určiť, do akej miery je prax oddeľovania a vylučovania rómskych detí z predprimárneho vzdelávania prítomná v skúmaných krajochoch, no naše zistenia by mali byť dostatočne silným upozornením pre všetkých kompetentných k tomu, aby svoju pozornosť sústredili aj na túto dôležitú tému. S ohľadom na plánované prijatie zákona o povinnej predškolskej dochádzke je obava z rozširovania segregácie v materských školách opodstatnená.

Podpora spolupráce s rómskou rodinou:

Sociálni pracovníci a zamestnankyne MŠ majú skúsenosť, že dlhodobá podpora rodičov je účinná v udržaní dobrej dochádzky detí (motivácia, podpora

pri riešení problémov), ale vyžaduje si personálne kapacity, ktoré materské školy nemajú. V niekoľkých obciach prevzali túto úlohu na svoje plecia terénni sociálni pracovníci, no ide skôr o ojedinelé príklady, aj preto, že sociálni pracovníci sú zahltení vlastnou agendou. Skôr nefunkčné sú direktívne prístupy, upozornenia, prikazovanie.

Pochopenie pre komplikovanosť situácie v rodinách a akceptáciu kombinácie znevýhodnení preukazovali sociálni pracovníci, ale aj riaditeľky škôl, ktoré s deťmi z MRK pracujú a aj starostovia obcí. Z viacerých rozhovorov bola citeľná frustrácia z neúspechu v aktivizácii rodičov, ktorá môže byť dôsledkom absencie efektívnych nástrojov pomoci.

Systémovo zabezpečiť prítomnosť pedagogického asistenta ovládajúceho zvyky a jazyk komunity:

S jazykovou bariérou rómskych detí súvisí schopnosť MŠ ponúknuť týmto deťom odborný personál so znalosťou rómskeho jazyka - v školách, za ktoré boli vyplnené dotazníky pedagogickí asistenti nepracujú, zároveň bola potreba asistenta ovládajúceho zvyky a jazyk komunity na prvom mieste v potrebách MŠ deklarovaných riaditeľkami a hneď za ňou sa umiestnila potreba pomoci so spoluprácou s rómskymi rodičmi. Aj rodičia, ktorí takú skúsenosť majú, pedagogických asistentov oceňujú (poznajú deti, ovládajú rómsky jazyk). Ak deti bez znalosti slovenského jazyka prichádzajú do školy, v ktorej im nikto nerozumie a oni nerozumejú nikomu, potom sa prirodzene ich pocit ohrozenia a odlúčenia zvyšuje. Dôležité tiež je, že starostovia aj zástupkyne MŠ z niektorých obcí vyjadrili obavy z „nepripravenosti“ učiteliek pracovať s deťmi z MRK – išlo o obce, v ktorých zatiaľ veľa skúseností so vzdelávaním detí z marginalizovaných komunít v etnicky rôznorodých materských školách nemajú.

Riešiť problém zhody materinského jazyka a vyučovacieho jazyka v MŠ:

Prehľbuje sa proces nielen sociálnej, ale s tým bezprostredne súvisiacej kultúrnej marginalizácie a izolácie žiakov z etnicky neslovenského prostredia. Ukazuje sa, že pedagogická prax MŠ dostatočne nerieši problém neexistujúcej

zhody materinského jazyka a vyučovacieho jazyka. Sociálny a kultúrny svet, v ktorom sa formuje primárny habitus a jazykový kód zo SZP MRK nadobúda v niektorých prípadoch podobu až civilizačnej odlišnosti od školského štandardu. To vyvoláva na jednej strane nárast pedagogického pesimizmu v radoch ich pedagógov, na druhej strane vyvoláva snahu úniku detí z cudzieho školského prostredia, kde musia robiť činnosti a správať sa spôsobom, ktorý im v intenciách ich doterajšej sociálnej a kultúrnej skúsenosti nedáva žiadny zmysel. Narastajúci pedagogický pesimizmus vedie k tomu, že aj pedagógovia vidia východisko skôr v represii, než v prevencii a otvorenosti.

Pokus o zmenu výučby slovenčiny pre deti, ktorých materinským jazykom nie je slovenčina, bol aj na septembrovej schôdzi Národnej rady SR v roku 2018. Prišla s ním nezaradená poslankyňa Zuzana Zimenová. Jej návrh však plénum nateraz neprerokovalo. Zimenová chce, aby školy mohli používať špecifické metodiky pri výučbe slovenského jazyka v prípade, ak ich navštevujú žiaci s iným materinským jazykom, ako je jazyk slovenský. Podľa poslankyne tradične uplatňovaný jednotný princíp vyučovania štátneho jazyka, bez ohľadu na materinský jazyk dieťaťa, neprináša požadované výsledky. Tieto deti nevedia dobre po slovensky.

Navrhovala, aby školy mohli používať špecifické metodiky pri výučbe slovenského jazyka v prípade, ak ich navštevujú žiaci s iným materinským jazykom, ako je jazyk slovenský. Špeciálny vzdelávací program na výučbu slovenského jazyka pre týchto žiakov mal byť podľa poslankyne súčasťou záväzného štátneho vzdelávacieho programu. Cieľom návrhu je umožniť v školách realizovať výučbu slovenského jazyka spôsobom odlišným od súčasných zaužívaných pedagogických postupov a tým odstrániť diskriminujúcu jazykovú bariéru, na ktorú vo vzdelávaní narážajú žiaci hovoriaci iným materinským jazykom.

Podľa poslankyne tradične uplatňovaný jednotný princíp vyučovania štátneho jazyka, bez ohľadu na materinský jazyk dieťaťa, neprináša požadované výsledky. Tieto deti nevedia dobre po slovensky. Problém sa podľa Zimenovej netýka len maďarskej menšiny, ale aj ďalších registrovaných

menšín a tiež detí cudzincov z krajín Európskej únie a mimo nej, ktoré žijú na Slovensku.

Slovenské výskumníčky a výskumníci z oblasti aplikovanej jazykovedy doručili poslankyni NR SR Zuzane Zimenovej (nez.) spoločné vyhlásenie, v ktorom vyzývajú k modernizácii výučby slovenčiny v prípade žiakov s iným materinským jazykom. Vo vyhlásení konštatujú, že pre deti, hovoriace inak ako po slovensky, nie sú vytvorené učebné zdroje (metodika, učebnica pod.), ktoré by im uľahčili v škole prekonať jazykovú bariéru. Vyhlásením deklarujú svoje stanovisko o nevyhnutnej potrebe napraviť tento stav a takisto svoju vôľu podieľať sa na uskutočnení tejto zmeny. Riešením je učiť tieto deti po slovensky z materiálov, vytvorených špeciálne pre výučbu slovenčiny ako cudzieho jazyka. Deti hovoriace po maďarsky, rusínsky, ale napríklad aj po čínsky, či rómskym nárečím, by sa tak mohli naučiť po slovensky rýchlejšie a efektívnejšie.

V prípade detí s odlišným materinským jazykom v sieti regionálneho školstva, teda detí, pre ktoré je slovenčina druhým, tretím či iným jazykom, je situácia odlišná, hoci z perspektívy predmetovej didaktiky ide o podobný problém. Rovnako ako v prípade jazykového vzdelávania dospelých aj vzdelávanie detí s iným materinským jazykom si vyžaduje špeciálny prístup. V domácej i svetovej lingvistike sa tento prístup opisuje termínmi slovenčina ako druhý či slovenčina ako cudzí jazyk, pričom ide o metodologickú terminológiu a prax založenú na dlhoročnom odbornom výskume, nie na kvalitatívnom či ideologickom hodnotení slovenčiny.

Žiaľ, táto perspektíva je v jazykovej príprave v Slovenskej republike dlhodobo podceňovaná a ignorovaná, najlepšie ju ilustruje fakt, že dosiaľ nebola vydaná jediná učebnica slovenčiny rešpektujúca špeciálne metodiky pre deti s iným materinským jazykom (maďarským, rómskym či iným).

Odborníci v danej problematike prezentovali, že sú súčasťou verejného sektoru, a je preto ich spoločenskou povinnosťou upozorniť na príčiny a dôsledky ignorovania odbornosti vo vzdelávacej politike. Vo svojej praxi sa podieľajú na tom, k čomu sa zaväzuje aj štát: aby si každý občan Slovenskej republiky mohol osvojiť a používať štátny jazyk slovom aj písmom. Skutočnosť je však odlišná a domnievajú sa, že zmeny smerujúce k vytvoreniu rovnakých šancí pre všetkých

nie je možné uskutočniť bez prizývania vedeckých a odborných pracovníkov do rozhodovacích procesov, ako to bolo doteraz. Týmto vyhlásením deklarujú svoje stanovisko o nevyhnutnej potrebe napraviť tento stav a takisto svoju vôľu podieľať sa na uskutočnení tejto zmeny.

Inklúzia, inkluzívne vzdelávanie:

Zavádzanie princípov inkluzívneho vzdelávania predstavuje riadený proces zmeny vzdelávacej sústavy a neustále úsilie presadzovať nové hodnoty, ktoré rôznorodosť v spoločnosti a v školách vítajú pozitívne a z nej ťažia s cieľom podpory sociálnej kohézie a prekonávania všetkých foriem diskriminácie. Ľudskoprávny rozmer je neodmysliteľnou súčasťou rozpravy o zavádzaní princípov inkluzívneho vzdelávania, ktorej konečným cieľom je zlepšovať vzdelávacie príležitosti všetkých, venujúc mimoriadnu pozornosť marginalizovaným, vylučovaným, postihnutým alebo inak znevýhodňovaným. Nástrojom zmeny je demokratizácia procesov rozhodovania a komunikácie a teda spolupráca a tvorba partnerstiev na rôznych úrovniach.

34

Takáto snaha nutne znamená zmenu postojov a spôsobu fungovania kľúčových inštitúcií a preto vzdelávaciu politiku stavia pred náročnú a dlhodobú výzvu. Zavedenie princípov inklúzie znamená, že formovanie vedomostnej spoločnosti sa začne brať vážne.

Pretrvávajúce priepastné rozdiely medzi filozofiou verejnej politiky, akademických návrhov a reálnych riešení v praxi. Napriek akceptovaným záväzkom voči EÚ a neexistujúcemu odbornému diskurzu, formálne školské politiky poriadne nepoznajú termíny „inklúzia“ a „inkluzívne vzdelávanie“ a ani jeho obsah a význam. Výsledkom zúženého chápania je, že je inklúzia chápaná ako dobrá stratégia, všeliek na rýchle (vy)riešenie problémov diverzity a nedostatočnej predstavy realizácie multikultúrnej výchovy. Takto formálne zavádzanie inklúzie bez hlbšieho skúmania východísk a dopadov má v konečnom dôsledku podobu „inklúzie pre inklúziu“.

Pochopenie inklúzie a inkluzívneho vzdelávania však znamená presadzovanie nového spôsobu myslenia. Zavedenie inkluzívneho vzdelávania je

proces, ktorého aplikácia do praxe vyžaduje mnoho úsilia a finančnej podpory štátu. Aj napriek kurikulárnej reforme a proklamovanej snahe zo strany štátu, sa Slovenská republika zaraďuje medzi krajiny, ktoré vyčleňujú zo vzdelávacieho prúdu vysoké percento detí. Nedostatočne sa napĺňa požiadavku štátneho vzdelávacieho programu, aby edukačná činnosť bola zameraná na to, aby škola a školské vzdelávanie fungovali ako spravodlivé systémy, kde majú všetci žiaci rovnakú príležitosť rozvíjať svoj potenciál.

Komplexné poňatie inklúzie vo vzdelávaní kladie náročné požiadavky na samotných tvorcov vzdelávacej politiky ohľadom zmeny rámca, štandardov a noriem vzdelávacej sústavy. Hoci je úloha pedagógov v procese inkluzívneho vzdelávania kľúčová, zodpovednosť nemôže byť ponechaná len na nich. Dôležitú úlohu pri zmenách vzdelávacieho systému zohrávajú štátne inštitúcie. Je žiaduce podnietiť komplexnú zmenu postojov jednotlivcov, ako i nastavenie novej kultúry vzdelávacích inštitúcií, ktoré budú otvorené na dialóg a interdisciplinárnu spoluprácu a sebareflexiu.

Národný projekt ŠOV a inkluzívne vzdelávanie – dobrá prax:

35

Národný projekt Škola otvorená všetkým (ŠOV) združuje od roku 2016 vyše 50 materských a 130 základných škôl, ktoré sa podujali podporiť inkluzívne vzdelávanie a zabezpečiť rovnaký prístup ku kvalitnému vzdelávaniu pre všetkých. Národný projekt Škola otvorená všetkým implementuje Metodicko-pedagogické centrum v rámci Operačného programu Ľudské zdroje. Z Európskeho sociálneho fondu naň bolo vyčlenených takmer 30 miliónov eur.

Oslovení respondenti ocenili predovšetkým personálnu podporu v podobe pedagogických asistentov a odborných zamestnancov. Z vyjadrení respondentov vyplynulo, že podpora a vzájomná spolupráca pedagógov a odborných zamestnancov v materských a základných školách sa ukazuje ako výrazný prvok na ceste k inkluzívnemu vzdelávaniu. *Ako nevýhodu označili chýbajúcu premyslenú stratégiu sprístupňovania kvalitného vzdelávania pre všetky deti a žiakov aj mimo národných projektov.*

Vedúci pedagogickí pracovníci materskej a základnej školy:

Riaditeľom často nezostáva priestor na skvalitňovanie pedagogického procesu a riadenie ľudských zdrojov a *aktívne vstupovať do metodického a odborného poradenstva pre učiteľov.*

Z rozhovorov nevyplynula potreba vedúcich pedagogických zamestnancov cieľavedomého prepojenia potrieb rozvoja školy spotrebami a vzdelávaním učiteľov. Myslíme si, že je to výsledok nekonceptných a každoročne stanovovaných vzdelávacích priorít v pedagogicko-organizačných pokynoch. Dodatkami k štátnym vzdelávacím programom alebo pridávaním vzdelávacích priorít sa pozornosť škôl odpútava od ich potrieb a komplexného plánovania vlastných školských vzdelávacích. Centralizované usmernenia a pokyny časovo-obmedzené len na jeden rok eliminujú vlastné tvorivé a odborné pedagogické aktivity učiteľských tímov a spôsobujú neistotu a nesystémovosť.

Metodická pripravenosť zamestnancov MŠ:

Jeden z dôvodov „obhajoby“ etnicky homogénnych materských škôl sú obavy z nedostatočnej pripravenosti zamestnancov na prácu s deťmi z MRK a z komplikácií predpokladaných pri spoločnom vzdelávaní detí s MRK spolu s ostatnými deťmi navštevujúcimi materskú školu.

36

Ďalšie vzdelávanie pedagogických a odborných zamestnancov materských a základných škôl:

Kvalita školy je priamo závislá na profesijnom rozvoji a napredovaní pedagogických a odborných zamestnancov, teda na celoživotnom (priebežnom) vzdelávaní sa. Manažment materských a základných škôl v rozhovoroch deklaroval podporu všetkých foriem vzdelávania pedagogických a odborných zamestnancov. Pedagogickí zamestnanci materských škôl vyjadrili potrebu vzdelávať sa v metodicknej oblasti.

Kontinuálne vzdelávanie pedagogických zamestnancov môžu v regionálnom školstve realizovať rôzne inštitúcie. Najväčším poskytovateľom je

Metodicko-pedagogické centrum (MPC), ktoré má v súčasnom systéme zvýhodnené postavenie medzi ostatnými poskytovateľmi, a to vďaka jeho priamemu financovaniu zo štátneho rozpočtu. Dotácie z verejných zdrojov sú nekoordinovane smerované rezortným poskytovateľom – priamo riadeným organizáciám, čiastočne cez normatív škôl, ale nie ich objednávateľom – pedagogickým a odborným zamestnancom.

Z rozhovorov ďalej vyplynulo, že základné školy už majú v rámci implementácie národného projektu ŠOV skúsenosť s ďalším vzdelávaním pedagogických a odborných zamestnancov priamo na pôde školy. Riaditelia v rozhovoroch oceňovali plánovanie, ponuku programov a žiadne náklady spojené s týmto vzdelávaním. Okrem logistických výhod, oceňovali aj skutočnosť, že takéto vzdelávacie akcie sa obsahovo zameriavali na špecifické podmienky a potreby samotnej školy a ich žiakov. Vedenie škôl pri vzdelávacích programoch realizovaných na pôde ich školy najviac oceňovalo, že škola nemusela hradiť náklady spojené s dopravou pre svojich učiteľov a zabezpečovať suplovanie. Vzdelávanie sa realizovalo väčšinou počas prázdnin, víkendov alebo v popoludňajších hodinách. Ani jeden z účastníkov rozhovorov však nevedel preukázať, či sa vďaka tomu aj reálne zvýšila kvalita výučby na ich školách. Posudzovanie kvality vzdelávania by sa malo riešiť na úrovni samotnej školy, napr. cez vedenie školy alebo formou mechanizmov vnútornej evaluácie a autoevaluácie.

Účasť pedagogických a odborných zamestnancov materskej školy a ich preškolenie v jednej oblasti (napr.: spolupráca pedagogických a odborných zamestnancov) môže byť prínosné pri vytváraní celkového rozvoja školy v tejto oblasti, pri tvorbe/úpravách školského vzdelávacieho programu danej školy a vytváraní vlastných vzdelávacích cieľov a priorít a ich napĺňania.

Prehodnotiť priority a oblasti, ktorým sa venujú zamestnanci komunitných centier a terénni sociálni pracovníci:

Odporúčame, aby sa komunitní a terénni sociálni pracovníci viac zameriavali na podporu rodín zameranú na ranú starostlivosť detí aj v otázke

vzdelávania. Inšpirovať by sa mohli existujúcimi programami podpory vzdelávania detí z vylúčených rómskych lokalít. Príklady dobrej praxe ukazujú, že v rámci programov sú na lokálnej úrovni eliminované bariéry v prístupe ku vzdelávaniu, ako na strane detí a ich rodín, tak aj na strane základných škôl a zvyšujú sa tak šance detí na úspech v systéme formálneho vzdelávania.

